

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Facultatea de Litere
Școala Doctorală de Studii Filologice

MARICICA MUNTEANU

*Reprezentări spațiale și comunitare în literatura
grupării de la „Viața românească”*

-rezumatul tezei de doctorat-

Coordonator științific:
prof. univ. dr. ANTONIO PATRAȘ

Iași, 2018

La data de 15.09.2018, ora 11.00, în amfiteatrul „A. Philippide” (III.12), drd. Maricica Munteanu va susține, în ședința publică, teza de doctorat cu titlul „Reprezentări spațiale și comunitare în literatura grupării de la «Viața românească»”, în vederea obținerii titlului științific de doctor în domeniul Filologie.

Comisia de doctorat are următoarea componență:

Președinte:

Prof. univ. dr. Codrin Liviu CUȚITARU, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Antonio PATRAȘ, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Referenți:

Prof. univ. dr. Lăcrămioara PETRESCU, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

Prof. univ. dr. Angelo MITCHIEVICI, Universitatea „Ovidius”, Constanța.

CSII Adrian TUDURACHI, Institutul „Sextil Pușcariu” al Academiei Române, Cluj-Napoca.

CUPRINS

Partea I: INVENTAREA PERIFERIEI

Capitolul 1: Între Centru și Periferie

- 1.1. Iașii de ieri și de alaltăieri
- 1.2. Strada Lăpușneanu în variantă bucureșteană
- 1.3. Iluzii urbane, realități periferice

Capitolul 2: Provincia ca spațiu ostil

- 2.1. Dezrădăcinați și inadaptați
- 2.2. Tîrgul moldovenesc *fin de siècle*
- 2.3. Spații de colecție

Capitolul 3: „Geniul moldovenesc”. Povestirea ca formă de inventare a spațiului

- 3.1. „Spații altfel”: drumul, ruina, locurile de vînătoare
- 3.2. „Forme diferite populează spații diferite”. Povestirea și marginea
- 3.3. Istorii spațiale: cronică protipendadei ieșene

Capitolul 4: Negocierea spațiului. Teoria „specificului național”

- 4.1. „Fabricarea diferenței”
- 4.2. Strategii ale diferențierii
- 4.3. Reprezentări geoculturale ale Moldovei.
„Localismul” specificului național

Partea a II-a: SPAȚIUL ȘI COMUNITATEA

Capitolul 5: Începuturile și consolidarea cenaclului

Capitolul 6: Spațiul trăit

6.1. Redacția „Vieții românești”

6.2. Casa lui Ibrăileanu

Capitolul 7: Portret de grup

7.1. Gestul, ritmul

7.2. Corespondența

7.3. Memorialistica

7.4. Revista

Capitolul 8: Ritualuri comunitare

8.1. Forme de divertisment

8.1.1. Sociabilitățile punctuale

8.1.2. Viața împărtășită

8.2. Conversația

8.3. Lectura

BIBLIOGRAFIE

Scopul lucrării *Reprezentări spațiale și comunitare în literatura grupării de la „Viața românească”* constă în analiza unui fenomen literar și cultural denumit moldovenism, avînd ca punct de referință cazul cenaclului „Viața românească”. Despre moldovenism s-a mai discutat în studiile literare de dată relativ recentă, însă fenomenul a fost, de obicei, încadrat în diverse paradigme estetice (decadentism, „roman retro”) prin recuperarea unor scriitori de vîrf precum Mihail Sadoveanu sau Ionel Teodoreanu. Meritul lucrării de față este de a schimba punctul de vedere dinspre analiza unor autori individuali către configurarea unui imaginar colectiv, a unor reprezentări multifacetate ale fenomenului în discuție. La confluența dintre istorie literară și studii culturale, lucrarea se bazează pe o metodă spațială, avînd drept repere teoretice concluziile unor cercetători precum Henri Lefebvre, Michel Foucault, Michel de Certeau, Edward Soja, Franco Moretti, Bertrand Westphal sau Robert T. Tally Jr. Metoda spațială presupune o descentralizare a discursului monovocal prin intersectarea mai multor puncte de vedere, caracterizîndu-se prin pluriperspectivism, multifocalizare, heterogenitate și comunicare intertextuală. Astfel, lucrarea analizează o constelație de reprezentări spațiale ale marginalității, în locul imaginii deja consacrate a unui spațiu conservator și nostalgic. Pe de altă parte, studiul imaginariului spațial catalizează

discuția despre imaginarul comunitar, întrucât reprezentările periferiei în literatura scriitorilor de la „Viața românească” sînt rezultatul nu doar al apartenenței acestor scriitori la spațiul moldovenesc, dar și al unei identități colective configurate de comunitatea literară din care fac parte. De aceea o parte esențială a lucrării este dedicată unei analize a practicilor din cenaclu, a spațiului de întîlnire și a reprezentărilor colective.

Partea I: INVENTAREA PERIFERIEI

Capitolul 1

Între Centru și Periferie

În acest capitol analizez relația dintre Centru și periferie prin intermediul căreia se conturează o imagine complexă a orașului Iași, de la spațiu dominat la spațiu de rezistență, de la spațiu provincial la spațiu central, de la spațiu istoric la spațiu imaginat. Conceptele-cheie ale capitolului de față sînt următoarele: *heterotopie*, termen dezvoltat de Michel Foucault, *thirdspace* discutat de Edward Soja și cel de spațiu *entre-deux*, expus de Bertrand Westphal. Discuția debutează cu o analiză a romanului *La Medeleni* de Ionel Teodoreanu, care fructifică relația dintre centru și periferie, recuperînd Iașul ca spațiu al intimității burgheze, pe de o parte, iar, pe de altă parte, ca spațiu estetic. Prin romanul *Strada Lăpușeanu*

semnat de Mihail Sadoveanu, se configurează o nouă imagine a Iașului, cea a provinciei patriarhale cotropite de formele noi aduse de centru. În cele din urmă, analizez „anti-ieșenismul” lui Al. O. Teodoreanu și G. Topîrceanu, în conexiune cu un proiect urban imaginar al celor doi scriitori despre *the big city*.

Capitolul 2

Provincia ca spațiu ostil

O altă imagine a provinciei pe care o schițează scriitorii de la „Viața românească” este aceea a unui spațiu sufocant, organizat tiranic și care exclude diferențele în numele unei identități marginale. Pentru a urmări această configurație, propun termenul de *provincialism radical*, prin care periferia este înțeleasă ca spațiu care își impune reprezentările asupra formelor și relațiilor sociale cele mai intime. Astfel, idilismul provincial, imaginea patriarhală a spațiului moldovenesc sau mitul comunității originare devin forme care constrâng. În acest capitol, examinez două reprezentări ale acestui spațiu radical: spațiul-stereotip și spațiul de colecție. În timp ce spațiul-stereotip înglobează diferențele într-o imagine unitară pe care o consideră ideală, spațiul de colecție acumulează varietatea reprezentărilor spațiale, privîndu-le, însă, de orice funcționalitate. Pentru a ilustra cele două realități ale provincialismului radical, am

analizat târgul provincial care apare într-o serie de scrieri ale lui Mihail Sadoveanu și orașul cu pretenții de capitală din romanul *Bal mascat* al lui Ionel Teodoreanu.

Capitolul 3

„Geniul moldovenesc”. Povestirea ca formă de inventare a spațiului

Identitatea marginală pe care o conturează scriitorii „Vieții românești” este ranforsată de predilecția pentru un anumit gen literar. Ipoteza capitolului de față, cu rădăcini în teoria lui Franco Moretti din *Atlasul romanului european*, reflectă asupra raportului dintre spațiu și genurile literare. Astfel, în timp ce romanul tinde spre centru datorită implicațiilor sociale pe care le are, povestirea este forma favorizată de periferie, întrucât mizează pe senzațional și fenomenal. Din această perspectivă, povestirea poate fi considerată ca „practică spațială”, termen dezvoltat de Michel de Certeau, în sensul în care se opune sistemelor dogmatice, perturbând cartografiile existente prin semnalarea incongruențelor spațiale. În aceste condiții, spațiul și povestirea fuzionează pentru ca ulterior să emeargă ca spațiu străin de geografia sa prestabilită, uzitînd de anumite tehnici și strategii narative pentru a fi explorat. Această relație este explorată cu ajutorul povestirilor lui Mihail Sadoveanu și al

romanului *Hronicul măscăriciului Vălătuc* scris de Al. O. Teodoreanu, fiind urmărite modalitățile prin care povestirea creează „spații altfel” (Michel Foucault), discursuri marginale sau istorii alternative istoriei *mainstream*.

Capitolul 4

Negocierea spațiului. Teoria „specificului național”

Scopul capitolului este de a analiza reprezentările spațiului moldovenesc în contextul politicii scriitorilor români de a ralia cultura națională la realitățile occidentale. Astfel, cele două concepte promovate de „Viața românească” și teoretizate de G. Ibrăileanu, poporanismul și specificul național, sînt redefinite cu ajutorul teoriilor lui Alex Drace-Francis, respectiv Pascale Casanova. Atît poporanismul, cît și specificul național pun problema exportului literaturii române dincolo de granițele spațiului geografic și înscrierea sa într-o *world literature*, ceea ce conduce la reconsiderarea izvoarelor populare ca literatură specifică, la inventarea unei tradiții culturale, chestionarea reprezentativității unui scriitor. În acest tablou, al revendicărilor culturii naționale, Moldova este un spațiu strategic, central în politicile culturale ale spațiului românesc, un spațiu care nu este în nici un caz desprins de realitățile sociale și politice, melancolic și liric, ci,

dimpotrivă, „rece” și „critic”, conservator nu din cauza unor utopii regresive, ci datorită unei meniri culturale indispensabile pentru consolidarea literaturii naționale.

Partea a II-a: SPAȚIUL ȘI COMUNITATEA

Capitolul 5

Începuturile și consolidarea cenaclului

Capitolul de față reconstituie contextul în care își face apariția cenaclul „Viața românească”, analizând, pe de o parte, cauzele și rațiunile constituirii sale, iar, pe de altă parte, capitalul colectiv simbolic pe care acesta îl acumulează în vederea consolidării sale. Anthony Glinoe distinge trei stadii ale cenaclului: formarea, numită de cercetător *l'état naissant*, instituționalizarea și dizolvarea cenaclului. Trecând în revistă cele trei etape, studiul le particularizează în funcție specificul grupului literar analizat, care este o formă de sociabilitate hibridă, adică cenaclu și comitet de redacție, de unde coincidența primelor stadii. Dacă revista constituie impulsul pentru care grupul se întrunește, în interior, comitetul dezvoltă relațiile și desfășoară practicile specifice formei-cenaclu. Din acest motiv, este important a puncta, pe lângă demersurile de consacrare în spațiul public, imaginarul afectiv care îi ține pe acești scriitori împreună. Din declarațiile unor membri ai

grupului se pot decela câteva sentimente colective, prin care cenaclul se autoreprezintă ca o comunitate omogenă, solidară. Devotamentul, respectul, admirația, prietenia, invocate mereu de viețuitori, definesc un capital simbolic, datorită căruia membrii grupului se întâlnesc „pentru” cenaclu și nu concep ascensiunea în câmpul literar decât „prin” cenaclu. Așadar, unitatea de concepție, „proiectul comun” sînt depășite către o omogenitate emoțională, formulînd o etică a grupului respectiv.

Capitolul 6

Spațiul trăit

Un important aspect al vieții comunitare ține de dispunerea spațială în locuri de întâlnire. Pentru a analiza relația dintre spațiu și comunitate, propun termenul *spațiu-în-comun*, care, pe de o parte, este infuzat de imaginea grupului, fiind vorba de un spațiu trăit, personalizat, iar, pe de altă parte, este element coeziv, generator al traiului-în-comun, cu o identitate colectivă particulară. Astfel, felul cum este aranjat spațiul, obiectele preferate și cele unice, decorul personalizat sau spațiile izolate, „ungherele” intime ce aparțin în chip tacit unor membri ai grupului sînt relevante pentru identificarea tipurilor de relații constituite (prietenie, camaraderie, ierarhii simbolice) sau a imaginarului comunitar. În același timp,

spațiul nu este doar un produs al afectelor și relațiilor umane, dar și producător de structuri și sens, modelator al unor comportamente, gesturi și atitudini comune. Spațiul generează faptul-de-a-fi-împreună, constrînge în sens pozitiv, expunîndu-l pe fiecare membru la celălalt și facilitează contaminarea comportamentelor umane. Propun spre analiză, în capitolul de față, două spații de întîlnire a cenaclului: redacția revistei și casa lui Ibrăileanu, care este liderul carismatic al grupării. Problemele care rezultă dintr-o astfel de abordare pun în vedere relația afectivă cu spațiul, transferul caracteristicilor spațiale în diverse locuri geografice, construcția memoriei colective, crearea spațiilor privilegiate.

Capitolul 7

Portret de grup

Capitolul propune o reflecție asupra cenaclului ca „forță colectivă” (Glinoe, Laisney), axîndu-se pe configurarea unui imaginar colectiv. Reprezentările comunității au un rol funcțional, întrucît modelează comportamente colective, formulează figuri ale identității și generează practici sociale particulare. Propun cîteva „contexte” prin intermediul cărora se pot repera ipostazele multiple ale cenaclului. În primul rînd, investighez formele de viață colective, realizînd o suprapunere între ethosul colectiv

și reprezentările corporale. Acest lucru presupune o înțelegere a cenaclului ca prezență fizică într-un spațiu comun, reprezentându-l ca sociabilitate corporală. Problemele care rezultă de aici vizează raportul dintre corp și mediul de viață, interacțiunile somatice dintre membrii cenaclului, reglajul distanțelor, conservarea singurătății în cadrul comunității. Un alt nucleu important al capitolului cercetează corespondența „Vieții românești” cu accent pe ceea ce Anthony Glinoe și Vincent Laisney numesc „arhitectura secretă” a cenaclului. Corespondența are menirea de a configura o comunitate literară dincolo de granițele spațiilor de întâlnire, întrucât aduce în scenă relațiile stabilite dintre membrii „cu drepturi depline” și colaboratorii la revistă. Sînt puse în discuție aspecte precum autolegitimarea unor scriitori în interiorul cenaclului, sentimentul apartenenței la comunitate în pofida distanței fizice sau comunitatea ca mediu al creativității. În cele ce urmează, m-am axat pe analiza memorialisticii grupării, prin care cenaclul este reprezentat ca o comunitate de amintiri. Traiul în comunitate este rememorat mai puțin în vederea funcționalității sale, cît mai curînd în vederea semnificațiilor pe care le poartă. Orice comunitate operează cu „figuri ale amintirii” (Jan Assmann), adică locuri, embleme, simboluri, imagini, restructurate în dependență de circumstanțele prezentului (disiparea spațiilor de întâlnire,

dispariția prietenilor) și prin care se dorește perpetuarea comunității la nivel simbolic. Ultimul reper al capitolului este revista „Viața românească”, prin care se conturează imaginea publică a grupării. Cercetînd manifestul *Cătră cetitori*, polemicile revistei sau articolele-jubileu, se poate decela, pe de o parte, o imagine combativă a cenaclului, angrenat în luptele din interiorul cîmpului literar, iar, pe de altă parte, o imagine triumfalistă, prin care grupul se consacră ca mișcare culturală de impact. În același timp, prin intermediul revistei, cenaclul formulează modele de sociabilitate. Panoramarea vieții literare, reflecția asupra modurilor de socializare în mediul cultural, combaterea unor publicații nu atît pe terenul ideilor, cît mai ales din cauza practicilor comunitare pe care le aplică conduc la o colectivizare a comportamentelor literare ce se configurează ca imaginar social. Astfel, polemica, înțeleasă ca formă democratică a vieții intelectuale, reprezintă modelul de sociabilitate promovat de revistă, în timp ce cafeneaua sau coteria literare sînt discreditate ca modele de sociabilitate negative. O altă imagine a cenaclului, mediatizată de revistă, este cea a unei societăți secrete. Examinînd ceea ce Guillome Pinson și Marie-Éve Thérenty numesc „microformă”, propun o investigație a modalităților prin care cenaclu își regizează, în spațiul public, formele de intimitate.

Capitolul 8

Ritualuri comunitare

Periodicitatea și frecvența întâlnirilor conduc la formularea unui *modus vivendi* colectiv, capitolul de față inventariind practicile specifice cenaclului, precum divertismentul, conversația și lectura. Formele de divertisment sînt subîmpărțite în două categorii: sociabilitățile punctuale (termen utilizat de Glinoeer și Laisney), care se referă la practicile ocazionale, precum mesele organizate în cinstea unor scriitori, evenimentele în familie, farsele și pățaniile redacționale, și practicile ritualice, care se caracterizează printr-un grad înalt de repetabilitate, în care intră plimbarea cu Ibrăileanu, excursiile la munte și vînătoarea. O altă practică cenaclieră este conversația. Examinarea discuțiilor din redacție presupune o analiză a formelor particulare prin care se manifestă acestea, a raportului dintre cenacliști și cuvînt și a conținutului conversației. Astfel, se poate observa o democratizare a discuției, lipsa ierarhiilor, suspiciunea față de elocvență și predilecția pentru cuvîntul spontan, neregizat. În cenaclu, se vorbește despre orice, subiectele abordate sînt dintre cele mai variate, de la probleme de literatură și stil, discuții filozofice, politică și pînă la anecdote, amintiri, confidențe, evenimente mondene sau fapte diverse. Din

această perspectivă, se poate vorbi despre o nouă concepție despre timpul liber, care nu mai este înțeles ca „timp pentru sine”, separat de spațiul comun, ci ca timp petrecut *împreună cu* oameni care au aceleași preocupări și aceleași idealuri. În cele din urmă, am examinat practica lecturii în cadrul cenaclului. Dacă, în mod normal, reprezentarea cenaclului care își citește propriile producții este destul de răspîndită în imaginarul cenaclier, „Viața românească” face excepție de la regulă: viețiștii demonstrează un soi de discreție față de lectura în grup, împărtășind ideea unei petreceri în intimitatea lecturii, a unei acomodări ontologice, chiar corporale cu cartea. Cu toate acestea, nu se poate vorbi despre o lipsă a lecturii colective, deoarece există un imaginar comun al lecturii care modelează interacțiunile dintre cititori, chiar și atunci cînd lectura este consumată în chip individual; cartea intră într-un circuit imaginar și socio-cultural, relația dintre cititor și carte este doar în aparență una privată, spontană, în realitate fiind vorba de comportamente construite social. Cercetarea lecturii se axează, de aceea, asupra conexiunilor dintre o filozofie, formulată în repetate rînduri de G. Ibrăileanu, și practica lecturii.

BIBLIOGRAFIE

I. BIBLIOGRAFIE PRIMARĂ

A. Cărți

- BOTEZ, Demostene, *Floarea pământului*, ed. Viața românească, Iași, 1920.
- BOTEZ, Demostene, *Iașul – panou sentimental*, în *Chipuri și măști*, Editura pentru Literatură, București, 1965.
- BOTEZ, Demostene, *Memorii*, ed. Minerva, București, 1970.
- IBRĂILEANU, G., *Opere*, vol. 1 – 10, ediție îngrijită de Al. Piru și Rodica Rotaru, ed. Minerva, București, 1974 – 1981.
- IBRĂILEANU, G., *Opere*, vol. 2, ediție coordonată de Victor Durnea, introducere de Eugen Simion, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2014.
- IBRĂILEANU, G., *Scieri alese*, ediție îngrijită de Antonio Patraș, Roxana Patraș, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2010.
- SADOVEANU, Mihail, *Strada Lăpușneanu*, ed. Viața românească, Iași, 1921.
- SADOVEANU, Mihail, *Locul unde nu s-a întâmplat nimic*, ed. Adevărul, București, [1933].
- SADOVEANU, Mihail, *Istorisiri de vânătoare*, ed. Cugetarea, București, [1937].
- SADOVEANU, Mihail, *Valea Frumoasei*, ed. Cartea Românească, București, 1938.
- SADOVEANU, Mihail, *Floare ofilită*, în *Opere*, vol. 2, ediție sub supravegherea autorului, note de Profira Sadoveanu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955.
- SADOVEANU, Mihail, *Însemnările lui Neculai Manea*, în *Opere*, vol. 3, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955.

- SADOVEANU, Mihail, *Oameni și locuri, Cîntecul amintirii*, în *Opere*, vol. 4, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955.
- SADOVEANU, Mihail, *Apa morților*, în *Opere*, vol. 5, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955.
- SADOVEANU, Mihail, *Țara de dincolo de negură, Hanu Ancuței*, în *Opere*, vol. 8, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955.
- SADOVEANU, Mihail, *Împărăția apelor*, în *Opere*, vol. 9, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955.
- SADOVEANU, Mihail, *Soarele în baltă sau aventurile șahului*, în *Opere*, vol.11, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957.
- SADOVEANU, Mihail, *Ochi de urs*, în *Opere*, vol. 15, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1959.
- SEVASTOS, Mihail, *Amintiri de la „Viața românească”*, ed. Polirom, Iași, 2015.
- STERE, C., *Publicistică*, vol. 2, ediție îngrijită de Victor Durnea, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2012.
- TEODOREANU, Al. O., *Hronicul măscăriciului Vălătuc*, ed. Cartea Românească, București, [1928].
- TEODOREANU, Al. O., *Tămîie și otravă*, vol. 1 – 2, ed. Naționala Ciornei, București, [1934 – 1935].
- TEODOREANU, Al. O., *Hronicul Măscăriciului Vălătuc*, ediție și postfață de Gheorghe Hrimiuc, ed. Junimea, Iași, 1989.
- TEODOREANU, Ionel, *La Medeleni*, vol. 1 – 3, ed. Cartea românească, București, 1925 – 1927.
- TEODOREANU, Ionel, *Bal mascat*, în *Opere alese*, vol 4, ed. de Aurelia Rusu, Nicolae Ciobanu, ed. Minerva, București, 1970.
- TEODOREANU, Ionel, *Masa umbrelor*, ed. Forum, București, 1947.

TOPÎRCEANU, G., *Opere*, vol. 1 – 2, ediție îngrijită de Al. Săndulescu, prefață de Eugen Simion, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2014.

VELISAR TEODOREANU, Ștefania, *Ursitul*, ed. Minerva, București, 1979.

Scrisori către Ibrăileanu, vol. 1 – 4, ediție îngrijită de M. Bordeianu, Gr. Botez, I. Lăzărescu, Dan Mănuică, Al. Teodorescu, Editura pentru Literatură, București, 1966 – 1982.

B. Publicații

ADERCA, Felix, *De sus în jos sau de jos în sus...*, în „Cuvîntul liber”, nr. 48, 21 decembrie 1924.

BOTEZ, Demostene, *Secretarul de redacție*, în „Viața românească”, nr. 4 – 5, 1936 (XXVIII), p. 4 – 6.

CARP, Mihai, *Ibrăileanu în slujba „Vieții românești”*, în „Viața românească”, nr. 4-5, 1936 (XXVIII).

„FLACĂRA”, nr. 15, 1912 (anul I), p. 121.

SIMIONESCU RÎMNICEANU, Marin, *Morala în artă, Asupra unor rătăcirii critice intitulate „Probleme literare”*, în „Luceafărul”, nr. 11 – 12, 21 – 24, 1906 (anul V).

STERE, C., *Cum am devenit director al „Vieții românești”*, în „Viața românească”, nr. 1-2, 1933 (XXV), p. 11 – 15.

TĂSLĂUANU, Octavian C., *Probleme literare, „Critic nechemat”*, în „Luceafărul”, nr. 17 – 18, 21 – 24, 1906 (anul V).

„VIAȚA ROMÂNEASCĂ”, 1906 – 1930.

II. BIBLIOGRAFIE SECUNDARĂ

A. Cărți

ANDERSON, Benedict, *Comunități imaginate. Reflecții asupra originii și răspîndirii naționalismului*, trad. Roxana Oltean, Ioana Potrache, ed. Integral, București, 2000.

- ANGHELESCU, Mircea, *Lîna de aur. Călătorii și călătoriile în literatura română*, ed. Cartea Românească, București, 2015.
- ASSMANN, Jan, *Memoria culturală. Scriere, amintire și identitate politică în marile culturi antice*, trad. Octavian Nicolae, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013.
- BAHTIN, Mihail, *Probleme de literatură și estetică*, trad. Nicoale Iliescu, pref. Marian Vasile, ed. Univers, București, 1982.
- BARTHES, Roland, *Comment Vivre Ensemble: Simulations romanesques de quelques espaces quotidiens*, ed. Claude Coste, pref. Éric Marty, Seuil/IMEC, 2002.
- BAUDRILLARD, Jean, *Sistemul obiectelor*, trad. Horia Lazăr, ed. Echinox, Cluj-Napoca, 1996.
- BENJAMIN, Walter, *Opera de artă în epoca reproductibilității mecanice*, în *Illuminări*, traducere de Catrinel Pleșu, Ideea Design&Print, Cluj-Napoca, 2002.
- BLANCHOT, Maurice, *L'Espace littéraire*, Gallimard, 2000.
- BLANCHOT, Maurice, *Comunitatea de nemărturisit*, traducere de Andreea Rațiu, postfață de Bogdan Ghiu, Cluj-Napoca, Editura Tact, 2015.
- BOU, Enric, *Invention of Space. City, Travel and Literature*, Vervuert, 2012.
- BOURDIEU, Pierre, *Regulile artei. Geneza și structura câmpului literar*, traducere de Laura Albușescu și Bogdan Ghiu, prefață de Mircea Martin, ed. ART, București, 2012.

- BURGOS, Martine, EVANS, Christophe, BUCH, Esteban (dir.), *Sociabilités du livre et communautés de lecteurs*, Paris : Éditions de la Bibliothèque publique d'information, 1996.
- CASANOVA, Pascale, *Republica mondială a literelor*, traducere de Cristina Bîzu, Editura Curtea Veche, București, 2007.
- CĂLINESCU, Matei, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*, trad. Virgil Stanciu, ed. Polirom, Iași, 2003.
- CĂLINESCU, Matei, *Cinci fețe ale modernității*, ed. Polirom, Iași, 2017.
- CERNAT, Paul, *Modernismul retro în romanul românesc interbelic*, editura ART, București, 2009.
- CERTEAU, Michel de, *The Practice of Everyday Life*, translated by Steven Rendall, University of California Press, Berkeley, 2010.
- CORBIN, Alain (dir.), *L'Avènement des loisirs, 1850 – 1960*, Aubier, Paris, 1995.
- DRACE-FRANCIS, Alex, *The Traditions of Invention. Romanian Ethnic and Social Stereotypes in Historical Context*, Brill, Leiden/Boston, 2013.
- GELLNER, Ernest, *Națiuni și naționalism. Noi perspective asupra trecutului*, ed. ANTET, Oradea, 1994.
- GIRARD, René, *Minciună romantică și adevăr românesc*, trad. Alexandru Băciu, pref. Paul Cornea, ed. Univers, București, 1972.

- GLINOER, Anthony, LAISNEY, Vincent, *L'âge de cénacle. Confraternités littéraires et artistiques au XIXe siècle*, Fayard, 2013.
- GREGORY, Derek, *Geographical Imaginations*, Blackwell Publishers, Cambridge MA & Oxford UK, 1994.
- FOUCAULT, Michel, *Of Other Spaces*, trad. Jay Miskowiec, *Diacritics*, 16:1, 1986
- HALBWACHS, Maurice, *Memoria colectivă*, traducere de Irinel Antoniu, Institutul European, Iași, 2011.
- JOUSSE, Marcel, *L'Anthropologie de gestes*, Les Éditions Resma, Paris, 1969.
- LEFEBVRE, Henri, *The Production of Space*, trad. Donald Nicholson-Smith, Blackwell, Oxford U.K. and Cambridge U.S.A., 1991.
- LEROI-GOURHAN, André, *Gestul și cuvîntul*, vol 2: *Memoria și ritmurile*, trad. Maria Berza, pref. Dan Cruțeru, ed. Meridiane, București, 1983.
- LOWENTHAL, David, *Trecutul este o țară străină*, trad. Radu Eugeniu Stan, ed. Curtea Veche, București, 2002.
- MACÉ, Marielle, *Façon de lire, manières d'être*, Gallimard, 2011.
- MACÉ, Marielle, *Styles. Critiques de nos forms de vie*, Gallimard, 2016.
- MALRAUX, André *Muzeul imaginar*, trad. Ileana Cantuniari, ed. RAO, București, 2008.
- MANOLESCU, Nicolae, *Sadoveanu sau utopia cărții*, ed. Paralela 45, Pitești, 2002.

- MEIZOZ, Jerome, *Postures littéraires. Mises en scène modernes de l'auteur*, Slatkine Érudition, Genève, 2007.
- MIHALACHE, Andi, *Contribuții la istoria ideii de patrimoniu. Surse, evoluții, interpretări*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014.
- MIRONESCU, Doris, *Un secol al memoriei. Literatură și conștiință comunitară în epoca romantică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2016.
- MITCHIEVICI, Angelo, *Decadență și decadentism*, ed. Curtea Veche, București, 2011.
- MORETTI, Franco, *Atlas of the European novel 1800-1900*, Verso, London&New York, 1998.
- NANCY, Jean-Luc, *Comunitatea absentă*, traducere și postfață de Emilian Cioc, Cluj-Napoca, Ideea Design&Print Editură, 2005.
- NEMOIANU, Virgil, *Micro-armonia. Dezvoltarea și utilizarea modelului idilic în literatură*, în volumul *Trilogia romantismului*, traducere de Manuela Cazan și Gabriela Gavril, Spandugino, București, 2014.
- NORA, Pierre, *Entre Mémoire et Histoire. La problématique des lieux*, https://perso.univ-lyon2.fr/~jkempf/LDM_intro.pdf, vizualizat 20 august 2016.
- PATRAȘ, Antonio, *Ibrăileanu. Către o teorie a personalității*, ed. Cartea românească, București, 2007.
- SIBLEY, David, *Geographies of exclusion*, Routledge, London&New York, 1995.

- SIBONY, Daniel, *Les Sens du rire et de l'humour*, Odale Jacob, 2010.
- SIDORIUC, Marius, *Heterotopiile ruinei*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012.
- SHUSTERMAN, Richard, *Conscience du corps. Pour une somesthétique*, Éditions de L'Éclat, Paris, 2007.
- SOJA, Edward W., *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*, Blackwell Publishers Inc., Cambridge, 1996.
- STANOMIR, Ioan, *Inventarea Moldovei, în Teodoreanu reloaded*, ed. ART, București, 2011.
- STANOMIR, Ioan, *Junimismul și pasiunea moderației*, ed. Humanitas, București, 2013.
- TALLY JR., Robert T., *Spatiality*, Routledge, London and New York, 2013.
- TALLY JR., Robert T., *Utopia in the Age of Globalization*, Palgrave MacMillan, New York, 2013.
- WESTPHAL, Bertrand *Geocriticism. Real and Fictional Spaces*, trad. Robert T. Tally Jr., Palgrave MacMillan, New York, 2011.

B. Articole

- DIAZ, José-Luis, *Les sociabilités littéraires autour de 1830: le rôle de la presse et de la littérature panoramique*, în *Revue d'histoire littéraire de la France*, 2010/3 (Vol. 110), p. 521-546.
- GLINOER, Anthony, *Sociabilité et temporalité: le cas des cénacles romantiques*, în *Revue d'histoire littéraire de la France* 2010/3 (Vol. 110), p. 547 – 562.

- LACROIX, Michel , PINSON, Guillaume, *Liminaire, Tangence* 80, 2006, p 5 – 17.
- LAISNEY, Vincent, *Deux sociabilités antagonistes*, în *Revue d'histoire littéraire de la France*, nr. 3, 2010, vol. 110, p. 563 – 588.
- PINSON, Guillaume, *Représentation et imaginaire des sociabilités au XIXe siècle*, în „Romantisme”, 2009 /1 (nr. 143), p. 41 – 46.
- PINSON, Guillaume, *Imaginaire des sociabilités et culture médiatique au XIXe siècle*, în *Revue d'histoire littéraire de la France*, 2010/3 (vol. 110), p. 619 – 632.
- RIGNEY, Ann, *The Dynamics of Remembrance: Texts Between Monumentality and Morphing*, în *Cultural Memory Studies: an International and Interdisciplinary Handbook*, ed. Astrid Erll, Ansgar Nünning, Walter de Gruyter GmbH & Co, Berlin, 2008, p. 345 – 353.
- SAMINADAYAR-PERRIN, Corinne, *Micro-histoire(s) du contemporain: Détails et choses vues (1830-1870)*, în *Études françaises*, nr. 44 (3), 2008, p. 87 – 107.
- THÉRENTY, Marie-Éve, PINSON, Guillaume, *Présentation: Le minuscule, trait de civilisation médiatique*, în *Études françaises*, nr. 44 (3), 2008, p. 5 – 12.

C. Surse online

<https://foucault.info/doc/documents/heterotopia/foucault-heterotopia-en-html>, vizualizat la 9 martie 2017.

<https://foucault.info/doc/documents/disciplineandpunish/foucault-disciplineandpunish-panopticism-html>, vizualizat la 9 martie 2017.

https://www.ehess.fr/sites/default/files/pagedebase/fichiers/2009_conference_marc_bloch.pdf, vizualizat 26 aprilie 2018.

BERTRAND, Jean-Pierre, SAINT-AMAND, Denis, STIÉNON, Valérie, *Les querelle littéraires: esquisse méthodologique*, <https://journals.openedition.org/contextes/5005>, vizualizat 18 aprilie 2018.

LEFORT, Claude, *Fragilité et fécondité des démocraties. La dissolution des repères de la certitude*, Coferința Marc Bloch, ed. a XXXI-a, 9 iunie 2009, https://www.ehess.fr/sites/default/files/pagedebase/fichiers/2009_conference_marc_bloch.pdf, vizualizat 26 aprilie 2018.

MAUSS, Marcel, *Les techniques du corps*, http://www.regine-detambel.com/images/30/revue_1844.pdf, vizualizat 4 iunie 2018.

WATTREMEZ, Michel, *L'Art romanesc de Ionel Teodoreanu dans La Medeleni (1925 – 1927)*, http://www.wattremez.com/teodoreanu/these/plan_these_fr.htm.

<https://www.youtube.com/watch?v=RngPqRncal4>

https://www.youtube.com/watch?v=Dwko_QNEU2E